

Feladataink 74 évvel a holokauszttól észak-erdélyi fejezete után

Mélyen tisztelt gyászoló hozzátartozók, túlélők, zsidó hitközségi tagok!

Tisztelt emlékezők!

A holokauszttól kolozsvári, Kolozs vármegyei és észak-erdélyi áldozatait gyászoljuk, rájuk emlékezünk, a mai Hazkara keretében. Több mint 130 ezer magyar zsidó honfitársunkra, köztük mintegy 40 ezer 14 év alatti ártatlan gyermekre, magyar állampolgárokra, akiket a német és a magyar náci hatóságok 1944 tavaszán teljes mértékben kifosztottak, összegyűjtötték, gettókba zárták, és végül átadtak egy idegen hatalomnak, a Harmadik Birodalomnak, hogy a megszállt Lengyelországban működő német nácik haláltáborokban a legkegyetlenebb módon meggyilkolják őket. A magyar politikai és egyházi elit, Budapesten, Kolozsváron és Kassán, de a szabad világ vezetőinek egész sora, Bernben, Londonban, Washingtonban és a Vatikánban is, akkor már teljesen tisztában volt a haláltáborok létevel, működésével, céljaival, minden egyes részletével, akárcsak azzal is, hogy az azokba deportált zsidóknak a német nácik milyen sorsot szánnak.

A megtévelyült hatalom, a kolozsvári téglagyári gettóba, embertelen körülmények között, több mint 18 ezer embert zárt össze. Közülük mintegy 15 ezren ennek a városnak a lakosai voltak, a többiek pedig a bánffyuhunyadi, a szamosújvári és a korabeli vármegye más településeinek létesített gettókból és gyűjtőközpontokból hurcolták ide. Valamennyien törvénytisztelő polgárok voltak. Másfél hónap alatt Észak-Erdély teljes zsidóságát kiforgatták mindenéből, összegyűjtötték és deportálták. Sehol máshol Európában nem sikerült a náciknak zsidótlanítási terveiket ilyen rövid időn belül végrehajtaniuk.

Nem felel meg a történelmi valóságnak az az állítás, hogy a deportálásokat kizárólagosan Németország hajtotta végre. Elég ehhez felütni a korabeli kolozsvári és budapesti magyar napilapok gyűjteményeit, hogy azokból bőven kiderüljön: a náci propaganda úgy megfertőzte a magyar népet, hogy annak képviselői mindent megtettek annak érdekében, hogy izraelita vallású magyar honfitársaiktól mielőbb megszabaduljanak. A németek tudták, hogy Auschwitz „befogadóképessége” napi két transzport, de a német nácik magyar kiszolgálói napi hat szerelvény elindítását követelték. Levéltáraink tele vannak további bizonyítékokkal is. A 20. század és az emberi történelem legborzasztóbb, mindmáig precedens nélküli, azaz egyedi emberirtásban a magyar állam

intézményeinek teljes vertikuma – a katonaság, a csendőrség, a rendőrség, a közigazgatás teljes erőivel – a lehető legnagyobb buzgalommal és odaadással vett részt. Az a néhány zsidómentő keresztény – akiknek a példáját minden adódó alkalommal szintén felmutatjuk – tehetetlennek bizonyult a politikai és egyházi szószékekről évtizedeken keresztül zsidógyűlöletre hangolt és nevelt antiszemita többséggel szemben.

Tévedés ne essék: amint azt már a holokauszt túlélőivel azonos álláspontú Nürnbergi Bíróság, illetve a magyarországi és a romániai népbíróságok idejekorán leszögezték, bűnös népek nincsenek, kollektív bűnökről, következésképpen kollektív felelősségről nem beszélhetünk. Más kérdés, amit az áldozatokra emlékezve esetleg feltehetünk magunkban az, hogy kollektív felelőtlenség okán népeink elmaraszthatóak-e. A nácik és itteni buzgó kiszolgálóik ugyanis nem a semmiből keletkeztek, azokat valakik nevelték, tanították – arra a gyűlöletre is, amely előbb szavakban és gesztusokban nyilvánult meg, később azonban golyók, kényszermunka, éheztetés és gázkamrák segítségével gyilkolt.

Túlélők tanúsága szerint, Kolozsvárról a marhavagonokból álló halálvonatok 1944. május 25-én, 27-én, 29-én, 31-én, június 5-én és június 7-én indultak. A kassai vasúti forrásból készített nyilvántartás szerint a kolozsvári transzportok, amelyek vagonjaiba 75-95 ember zsúfoltak, május 25-én, 29-én, 31-én, június 2-án, 8-án és 9-én lépték át a korabeli Magyarország országhatárát. A deportáltak több mint két harmadát már az auschwitz-birkenai rámpára történő megérkezésük napján gázkamrákba küldték, aztán tetemeiket krematóriumokban elégették, és poraikat a közeli Visztula folyóba és a haláltábor körülvevő földekre szórták. A többiek jelentős része lengyelországi, lettországi, csehországi, ausztriai és németországi kényszermunka-táborokban fagyott meg, halt éhen, hunyt el ragályos betegségekben vagy pedig agyonverve-agyonlőve. Az észak-erdélyi zsidóságnak több mint négyötödét pusztították el a holokausztban. Mi, az elkövetők és az agresszió láttán félrenézők utódai, az ő emlékük előtt hajtunk ma fejet.

Amikor a holokauszt erdélyi áldozataira emlékezünk, nem csupán az 1944 tavaszán elhurcolt zsidókra gondolunk, hanem azokra is, akiket a magyar katonai hatóságok már 1940 őszén deportáltak a Székelyföldről, s akiket még az év novemberében átdobtak a magyar–szovjet határon. Ezeknek a személyeknek nagy része, kémgyanúsként, szovjet hadbíróóságok elé, majd elítéltként GUPVI-táborokba került, ahol oroszánrészükkel az emberi kíméletlenség szovjet formái

végeztek. Emlékezünk továbbá azokra, akiket a magyar hatóságok 1941-ben és 1942-ben hurcoltak el a német és a magyar haderő által megszállott egykori szovjet területekre, akiknek zöme, köztük kolozsváriak is, 1941 augusztusában, Kamenyec-Podolszkijban, sortüzekben lelte halálát vagy pedig Galícia különböző gettóiban pusztult el: Nádvirnában, Kolomeában, Horodenkában vagy Sztaniszlávovban. De arra a sok ezer munkaszolgálatos zsidó férfiúra is emlékezünk, akiket 1942 és 1945 között, a magyar hadsereg különböző egységeiben juttattak át a túlvilágra, sokféle embertelen módon, a hétköznapi, békés ember képzetét messze fölülmúló körülmények között.

A főhajtással, az elődeink által elkövetett rémségek miatti bocsánatkéréssel azonban a történelmi szégyennek csupán minimális része mosható le. Sokkal bátrabban kell szembenéznünk a kegyetlen tényekkel, és le kell vonnunk a következtetéseket.

Először is tudatosítanunk kell magunkban, generációnk tagjaiban és mindazokban, akik utánunk következnek, a legnagyobb veszélyt. Azt, hogy odafigyelés és erélyes tiltakozás híján, demokratikus vagy ahhoz hasonlító, áldemokratikus rendszerek torzszüleményeként olyan társadalmak épülhetnek ki, amelyekben – amint a második világháború idején, itt, Közép- és Kelet-Európában is, Magyarországot és Romániát beleértve – az állam és annak intézményei (parlamentek, kormányok, haderő, rendfenntartás, közigazgatás, politikai erők stb.) törvényeket és rendeleteket hoznak avégett, hogy saját polgáraik teljes csoportjait kiirtsák. Törvényesen, mondhatnánk, hiszen a holokauszt valamennyi rémségére volt külön hatályos törvény és/vagy kormányrendelet, nem is egy, több száz, következésképpen minden törvényesen történt, Magyarországon és Romániában is.

Első feladatunk tehát az, hogy az ilyen elfajulásoktól, a nácik, a fasiszták és többi neo-szélsőséges erők befolyásától társadalmainkat mindenkor megóvjuk. És gyermekeinket, fiataljainkat is erre tanítsuk, különben – tudatlanságuk okán – a történelmet megismételhetik. Ha nem figyelnek oda, ők maguk is áldozataivá válhatnak hasonlóképpen megőrült rendszereknek, autokráciáknak, diktatúráknak, akkor is, ha önként juttatták azokat hatalomra, amint az a 20. században a legtöbb kelet- és közép-európai államban a fasizmussal és a nácizmussal megtörtént.

A második feladatunk az elszenvedett károk jóvátétele. Az 1947-es Párizsi Békeszerződés világosan előírta: az elpusztított zsidóság örökös nélkül maradt és így vissza senki által nem követelhető ingó és ingatlan vagyonát, amely

teljesen jogtalanul került államaink birtokába, vissza kell szolgáltatnunk a túlélők közösségeinek. Bár ezt az előírást 1948-ban mind Magyarország, mind pedig Románia törvényekbe iktatta, a visszaszolgáltatása ezeknek a javaknak a mai napig nem történt meg. Reményt jelentett ezen a téren az érintett államok 2009-ben elfogadott Terezini Nyilatkozata, amelyben vállalták, hogy ezt a vagyont a Párizsi Békeszerződések előírásainak megfelelően visszaadják az érintett és illetékes zsidó közösségeknek. Sajnos, a cselekvés immár majdnem tíz éve várat magára. A lopott holmit senki nem akarja visszaszolgáltatni.

Kolozsvári, észak-erdélyi viszonylatban ez két államot is érint: Magyarországot az elrabolt műkincsek, készpénzek, nemesfém- és berendezési tárgyak, értékpapírok, árukészletek, nyersanyagok, érdekek és egyéb ingóságok tekintetében, Romániát pedig azoknak az örökös nélkül maradt zsidó ingatlanoknak, ipari és mezőgazdasági létesítményeknek, műhelyeknek és üzleteknek a szempontjából, amelyek törvénytelen gazdájává és haszonélvezőjévé vált az azóta eltelt évtizedek során. Elmúlt már jócskán az ideje a fölösleges magyarázkodásoknak, és bőven elérkezettnek tartjuk a cselekvés pillanatát. Európa ugyanis a tulajdonjog tiszteletben tartásának alapelveire épül, itt az ideje tehát, hogy ezt mindkét ország komolyan vegye, és a szégyennek legalább ezt a részét mossa le rólunk. Ehelyett a két állam ma politikai pingpongot folytat, megtagadva azt a minimális támogatást is, amelyet a kolozsvári zsidó közösségnek kellene hogy nyújtson az egyik utolsó működő erdélyi zsinagóga, a kolozsvári Deportált Mártírok Emléktemplomának rehabilitálásában, miközben az ilyen emlékek védelmére az említett Terezini Nyilatkozatban egyaránt vállalkoztak.

A harmadik feladatunk az, hogy mindennemű és mindenféle származású nacionalizmus és vallási türelmetlenség ellen szüntelen harcot folytassunk. Ehhez éppen elegendő alapot nyújt az a száraz tény, hogy a holokauszt több mint 5,7 millió áldozata közül majdnem 5,4 millió Kelet- és Közép-Európa államainak lakosa és polgára volt, akiknek a halálát a nemzeti és a vallási intolerancia váltotta ki.

A negyedik feladatunk pedig az, hogy a holokauszt tényeinek feltárását és oktatását szünet nélkül folytassuk, azok tanulságait levonjuk. Elfogadhatatlan számunkra, hogy a történetek után 74 esztendővel sem tudjuk az áldozatok nevét, a kolozsváriakét sem, hiszen a magyar hatóságok által a törvény által megkövetelt hat példányban elkészített, majd különböző intézményekhez eljuttatott deportálási listák állítólag elvesztek. Követeljük, hogy a magyar

hatóságok az ún. Jaross-listákat legalább a tragédia 75. évfordulójára bocsássák a zsidó túlélők közösségeinek a rendelkezésére, hogy a jövőre megtartandó háromnegyed százados Hazkarán valamennyi áldozatról név szerint is megemlékezhessünk.

Ezek tehát a mi feladataink, s ha ezeket nem tévesztjük szemünk elől, a holokauszt ártatlan áldozatainak feltehető kívánságát is teljesíthetnénk, és a kevés, máig rémálmokkal küszködő túlélőnek is valamilyen csekély elégtelt szolgáltatathatnánk.

Kegyelettel emlékezünk következőképpen a holokauszt minden egyes áldozatára, azokra, akiket név szerint ismerünk és azokra is, akiknek a nevét sem állt módunkban megtudni. Emléküket megőrizzük.

Köszönöm szépen, hogy meghívtak erre az emlékezésre, hogy felkértek ennek az emlékbeszédnek a megtartására, és hogy meghallgattak.

Béke mindenkinek! Shalom!

Tibori Szabó Zoltán

Kolozsvár, 2018. június 3.